

УДК 338.5:636.2.082

М. В. ГЛАДІЙ, доктор економічних наук, професор, академік НААН

*П. І. ШАРАН, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник*

*О. В. КРУГЛЯК, кандидат економічних наук
Інститут розведення і генетики тварин НААН*

Державна підтримка збереження генофонду місцевих нечисленних вітчизняних порід у тваринництві

Постановка проблеми. Невпинно зростаючий попит ринку на молоко, м'ясо великої рогатої худоби, свиней, овець, птиці, яєць зумовив соціальне замовлення на створення та розведення таких спеціалізованих комерційних порід сільськогосподарських тварин, які б переважали за продуктивністю – надом, приростом живої маси, несучістю місцеві аборигенні породи. Реалізація від тварин високопродуктивних порід значних обсягів продукції забезпечує суб'єктам господарювання високий рівень рентабельності для здійснення не лише простого, а й розширеного відтворення виробництва. За таких економічних умов власники сільськогосподарських тварин перестають розводити неконкурентоспроможні породи. Тенденція до витіснення місцевих нечисленних порід сільськогосподарських тварин низької продуктивності відбувається в усіх країнах світу.

Комісія з генетичних ресурсів тварин у сфері продовольства і сільського господарства (ФАО) виявила, що загальносвітові втрати порід тварин через генетичну ерозію дуже істотні. Із 2600 порід тварин понад 1500 знаходяться в зоні небезпеки зникнення або вже зникли. Лише за 2000-2006 роки безповоротно зникло більше 60 порід, забравши із собою свою унікальну генетичну структуру. Це зменшує можливості адаптуватися популяції домашніх тварин до змін

середовища життя, до хвороб, що виникають, або до зміни споживчого попиту [17].

Ратифікація Україною в 1994 році Конвенції про біологічне різноманіття [6] та схвалення прийнятих у 2007-му Інтерлакенської декларації й глобального плану дій щодо генетичних ресурсів тварин і підписання в 2012 році Ногайського протоколу про доступ до генетичних ресурсів та справедливий і рівноправний розподіл вигід від їхнього використання покладає на нашу країну певні зобов'язання [3]. Одним із основних є підтримання програми збереження локальних та нечисленних вітчизняних порід сільськогосподарських тварин в Україні, яка б регламентувалася державою, забезпечувала гармонійний розвиток й ефективне використання генетичного різноманіття худоби і птиці вітчизняного та світового генофонду з метою генетичного поліпшення їх і забезпечення на цій основі науково обґрунтованих потреб та збереження цінних генетичних комплексів і носіїв необхідних спадкових ознак [4, 14, 15].

Наразі в Україні на межі повного зникнення знаходяться сіра українська (928 корів, 12 бугаїв), білоголова українська (303 корови), бура карпатська (133 корови), лебединська (970 корів) породи великої рогатої худоби; миргородська (171 основна свиноматка, 20 кнурів), українська степова ряба (21 основна свиноматка, 14 кнурів), українська біла (283 основні свиноматки,

© М.В. Гладій, П.І. Шаран, О.В. Кругляк, 2014

28 кнурів) породи свиней; сокільська (610 вівцематок, 30 баранів), українська гірськокарпатська (2114 вівцематок, 134 барани) породи овець; гуцульська порода коней (50 конематок, 7 жеребців).

Основне поголів'я птиці вітчизняних порід залишилося лише в комерційних генофондових стадах колишнього Інституту птахівництва [15].

Отже, справа державної ваги – запобігти настанню критичної кількості вітчизняних локальних порід сільськогосподарських тварин, при виникненні якої відновлення цих порід стане неможливим. Тоді можуть бути втрачені такі властиві їм цінні особливості, як висока резистентність, невибагливість до корму, міцність конституції, подовжений період продуктивного використання, висока відтворювальна здатність, скоростиглість, високий вміст жиру й білка в молоці, багатоплідність. Тобто, у небуття можуть зникнути цінні спадкові якості та генні комплекси, без яких подальший процес створення порід був би однобічним [3, 14, 15].

Розвиток швидкими темпами біотехнології, особливо таких її розділів, як клітинна й генетична інженерія, зумовлюють підхід до місцевих нечисленних порід як носіїв унікальних генів, які в майбутньому можуть бути використані при створенні тварин – біофабрик, продуцентів біологічно активних речовин для задоволення соціальних потреб людства. Тому зараз генетичні ресурси тварин є одним із цінних у стратегічному плані найважливіших багатств держави [22].

Враховуючи важливе стратегічне та економічне значення генофонду порід сільськогосподарських тварин для посилення продовольчої безпеки країни, необхідно реалізувати програми збереження локальних і зникаючих порід сільськогосподарських тварин в Україні [14, 15] їх фінансуванням за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виконання Програми селекції у тваринництві та птахівництві на підприємствах агропромислового комплексу [13].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні основи, методи й біотехнологічні засоби збереження генофонду

порід втілені у розробках вітчизняних учених В. П. Бурката [1, 2, 4, 10], М. В. Зубця [2, 4, 10], І. В. Гузева [2, 3, 10], С. І. Ковтун [5, 11], К. В. Копилова [11], М. А. Кравченка [7], А. П. Кругляка [8], О. І. Метлицької [9], Б. Є. Подоби [9, 11, 12], Ю. Д. Рубана [18], І. Т. Харчука [19], О. П. Чиркової [19], В. І. Шеремети [22], Ф. Ф. Ейснера [23].

Поєднання комплексу селекційних, генетичних, біотехнологічних і організаційних заходів щодо збереження генофонду сільськогосподарських тварин обґрунтовані в наукових дослідженнях зарубіжних учених [18, 24-28].

Разом із тим слід констатувати, що економічні проблеми збереження генофонду порід висвітлені в науковій літературі недостатньо [20-21].

Мета статті – обґрунтувати необхідність державної фінансової підтримки для збереження генофондових суб'єктів нечисленних порід великої рогатої худоби, свиней овець. Для досягнення мети передбачено провести порівняльну економічну оцінку ефективності використання генофондових суб'єктів нечисленних порід великої рогатої худоби, свиней, овець і конкурентних стад тварин різних порід в умовах ринку.

Виклад основних результатів дослідження. Для розв'язання поставленого завдання опрацьовано основні показники роботи генофондових суб'єктів сільськогосподарських підприємств (форма № 50 с-г за 2011-2013 рр.), які характеризують економічну ефективність нечисленних порід великої рогатої худоби молочних та молочно-м'ясних порід: білоголової української (ПАТ «Антонінське» Хмельницької обл); бурої карпатської (ПСП «Ласточка» Закарпатської); лебединської (ТОВ «Мрія», «Переможець» Чернігівської, ПАТ «Михайлівка», «Комишанське» Сумської) і конкурентних стад української чорно-рябої молочної породи (СТОВ «Пасічна» Хмельницької), української червоно-рябої молочної породи (ДП ДГ «Олександрівське» Вінницької обл.).

Порівняно основні господарсько корисні ознаки й економічні показники генофондового стада сірої української породи ДП ДГ «Поливанівка» Дніпропетровської області з

однойменними показниками, які характеризують розведення великої рогатої худоби м'ясного напрямку продуктивності у СФГ «Серпанок» Рівненської та приватної фірми «Білаки» Львівської областей.

Зіставлено економічну ефективність використання свиней, розміщених у генофондовому стаді миргородської породи ДП ДГ ім. Декабристів Полтавської й ДП ДГ «Елітне» Кіровоградської областей.

Визначено порівняльну ефективність виробництва баранини (у живій масі) та вовни генофондового стада сокольської породи овець, яке утримують у ДП ДГ «Гонтарівка» Харківської й конкурентного стада асканійської каракульської породи овець, власником якого є ДП ДГ «Каховське» Херсонської області.

За результатами аналізу основних господарсько корисних ознак тварин: середньорічний надій, кг; вміст жиру в молоці, %; ви-

хід молочного жиру, кг; середньодобовий приріст живої маси, г; вихід вовни, кг визначено систему результативних показників: витрати кормів на одну тварину, ц корм. од.; оплата корму продукцією (вироблено молока на 1 ц корм. од.), кг; собівартість 1 ц корм. од., грн; собівартість 1 ц продукції, витрати коштів на 1 гол., грн; чистий дохід із розрахунку на 1 ц продукції, на 1 гол., грн; прибуток на 1 ц продукції, на 1 гол., грн; рентабельність реалізації продукції, %.

Проведено графічний аналіз зміни результативних показників залежно від параметрів основних господарсько корисних ознак тварин.

Ефективність використання генофондових об'єктів великої рогатої худоби нечисленних та конкурентних стад молочних і молочно-м'ясних порід, а також коефіцієнти основних чинників впливу на ефективність їхнього використання наведено в таблицях 1, 2.

1. Економічна оцінка ефективності використання генофондових та конкурентних стад великої рогатої худоби молочних і молочно-м'ясних порід

Показник	Генофондові стада нечисленних молочних і молочно-м'ясних порід			Конкурентні стада молочних порід	
	білоголова українська	бура карпатська	лебединська	українська чорно-ряба молочна	українська червоно-ряба молочна
Середньорічний надій, кг	4300	3676	4324	6486	7414
Вміст жиру в молоці, %	3,78	3,75	3,82	3,75	3,58
Вихід молочного жиру, кг	162,5	137,8	165,2	243,0	265,2
Згодовано кормів на одну корову, ц корм. од.	48,5	44,6	48,0	63,4	74,1
Витрати кормів на 1 ц молока, ц корм. од.	1,13	1,24	1,13	0,88	1,00
Оплата корму: вироблено молока на 1 ц корм. од., кг	88,6	82,4	90,0	97,7	100,00
вироблено молочного жиру на 1 ц корм. од., кг	3,35	3,09	3,40	3,83	3,58
Собівартість 1 ц зарахованого молока при реалізації, грн	260,58	271,9	250,38	227,37	237,44
Витрати на вироблене реалізоване молоко, грн	10676	8907,4	10548,5	13655,8	15364,7
Реалізаційна ціна 1 ц молока, грн	283,7	277,9	281,2	275,0	315,0
Чистий дохід на 1 корову, грн	11623,2	9104,0	11847,0	16516,5	20383,6
Прибуток, грн, на:					
1 корову	947,2	196,6	1298,5	2860,7	5018,9
1 ц молока	23,12	6,0	30,82	47,63	77,56
1 ц молочного жиру	582,89	14,22	776,98	1177,24	1892,5
1 ц корм. од.	19,5	4,4	27,0	45,1	67,7
Рентабельність, %	8,8	2,2	12,9	20,9	32,7

Джерело: Власні дослідження.

Отже, корови конкурентних стад краще оплачують корми молоком, від них одержу-

ють більше прибутку, їхня продукція має значно вищу рентабельність (табл. 1).

Основними чинниками, які вплинули на нижчу ефективність використання генофондових об'єктів великої рогатої худоби нечисленних порід порівняно з конкурентними стадами молочних порід, виявилися вища продуктивність корів конкурентних стад в 1,5...2,0 рази та нижча собівартість 1 ц реалізованого молока на 10,8...16,4%.

Унаслідок цього прибуток на одну корову нечисленних порід порівняно із тваринами конкурентних стад був нижчим: у білоголової української від 2,9 до 5,2 раза; бурої карпатської – від 14,1 до 25,4, лебединської – від 2,1 до 3,9 раза.

2. Коефіцієнти основних чинників впливу на ефективність використання генофондових та конкурентних стад великої рогатої худоби молочних і молочно-м'ясних порід

Порівнянні породи	Середньорічний надій, кг	Вміст жиру в молоці, %	Вихід молочного жиру, кг	Згодовано кормів на одну корову, ц корм. од.	Собівартість 1 ц корм. од., грн	Собівартість 1 ц реалізованого молока, грн	Товарність молока, %	Реалізовано молока, ц	Зараховано молока, ц	Собівартість 1 ц зарахованого молока, грн	Витрати на реалізоване молоко, грн.	Реалізаційна ціна 1 ц молока, грн
Білоголова українська	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Українська чорно-ряба молочна	1,508	0,992	1,495	1,307	0,876	0,866	0,979	1,477	1,466	0,873	1,279	0,969
Українська червоно-ряба молочна	1,724	0,947	1,632	1,528	0,909	0,863	0,966	1,668	1,579	0,911	1,439	1,110
Буро карпатська	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Українська червоно-ряба молочна	2,017	0,955	1,925	1,661	0,990	0,834	1,025	2,069	1,975	0,873	1,725	1,134
Українська чорно-ряба молочна	1,764	1,000	1,763	1,422	0,953	0,837	1,038	1,832	1,833	0,836	1,533	0,990
Лебединська	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Українська чорно-ряба молочна	1,500	0,982	1,471	1,321	0,813	0,892	0,968	1,451	1,426	0,908	1,295	0,978
Українська червоно-ряба молочна	1,715	0,937	1,605	1,544	0,844	0,889	0,955	1,639	1,536	0,948	1,457	1,120

Джерело: Власні дослідження.

Низьким рівнем ефективності характеризується розведення великої рогатої худоби м'ясного напрямку продуктивності, зокрема сірої української породи у генофондовому стаді ДП ДГ «Поливанівка» Дніпропетровської області. Порівняно зі стадами конкурентних порід, зокрема абердин-ангуською та поліською м'ясною (СФГ «Серпанок» Рівненської, приватна фірма «Білаки» Львівської обл.) середньодобовий приріст живої маси був нижчий відповідно на 25,3 і 43,4%. Менше вироблено живої маси на одну корову на 13,9 і 36,2 %. На 11,8 та 20,4% вищі витрати кормів на 1 ц приросту живої маси. Собівартість 1 ц корм. од., згодованих худобі сірої

української породи, була відповідно у 2,13 і 1,84 раза вищою порівняно з аналогічним показником у СФГ «Серпанок» та приватній фірмі «Білаки», що зумовило підвищення собівартості 1 ц реалізованої живої маси у 4,85 і 4,48 раза. Попри те, що реалізаційна ціна 1 ц живої маси худоби сірої української породи була вищою порівняно з абердин-ангуською в 1,43 й поліською м'ясною в 1,22 раза, у ДП ДГ «Поливанівка» з розрахунку на 1 ц живої маси одержано 4158,48 грн збитку, тоді як у СФГ «Серпанок» та приватній фірмі «Білаки» – відповідно по 403,8 і 596,8 грн прибутку (табл. 3, 4).

3. Економічна оцінка ефективності використання генофондового стада сірої української породи та конкурентних стад м'ясних порід

Показник	Генофондове стадо нечисленної породи	Конкурентні стада	
	сіра українська	абердин-ангуська	поліська м'ясна
Середньодобовий приріст живої маси, г	604	757	866
Вироблено живої маси на 1 корову, кг	387	441	527
Витрати кормів на 1 ц приросту живої маси, ц корм. од.	27,93	15,0	14,1
Собівартість 1 ц корм. од., грн	130,03	60,8	70,7
Витрати коштів на корми на 1 ц приросту живої маси, грн	3631,73	912,0	946,9
Собівартість 1 ц реалізованої живої маси, грн	6726,35	1385,9	1499,9
Реалізаційна ціна 1 ц живої маси, грн	2567,57	1789,7	2096,7
Прибуток, збиток (-), грн:			
на 1 ц живої маси	-4158,48	403,8	596,8
на 1 ц корм. од.	-148,89	26,9	42,3
на 1 грн витрат на корми	-1,14	0,44	0,63
Рентабельність, %	-61,8	26,9	39,8

Джерело: Власні дослідження.

4. Коефіцієнти основних чинників впливу на ефективність використання генофондового стада великої рогатої худоби сірої української породи та конкурентних стад м'ясних порід

Показники	Одиниця виміру	Генофондове стадо мало-чисельної породи	Конкурентні стада	
		сіра українська	абердин-ангуська	поліська м'ясна
Середньодобовий приріст живої маси	г	1,000	1,253	1,434
Вироблено живої маси на 1 корову	кг	1,000	1,139	1,362
Витрати кормів на 1 ц приросту живої маси	ц корм. од.	1,000	0,882	0,796
Собівартість 1 ц корм. од.	грн	1,000	0,402	0,467
Витрати коштів на корми на 1 ц приросту живої маси	грн	1,000	0,340	0,354
Собівартість 1 ц реалізованої живої маси	грн	1,000	0,301	0,326
Реалізаційна ціна 1 ц живої маси	грн	1,000	0,834	0,977

Джерело: Власні дослідження.

Збитковим (-20,6 %) залишається генофондовий суб'єкт із розведення свиней миргородської породи у ДП ДГ ім. Декабристів Полтавської області через низький середньодобовий приріст живої маси (476 г), що призвело до високих витрат кормів із розрахунку на 1 ц приросту продукції (8 ц корм. од.), отже, й до високої собівартості 1 ц реалізованої живої маси (1788,71 грн), що більше порівняно з розміром реалізаційної ціни (1420,62 грн) на 368, 09 грн.

На цьому фоні позитивно вирізняється конкурентне стадо свиней великої білої породи ДП ДГ «Елітне» Кіровоградської області. Там середньодобовий приріст живої маси вищий в 1,26 раза, а витрати кормів на 1 ц приросту живої маси на 27,5 % нижчі. Через це нижча собівартість 1 ц реалізованої живої маси на 31,4 %. Тому прибуток із розрахунку на 1 ц живої маси становив 307,9 грн, рівень рентабельності 25,1 % (табл. 5, 6).

5. Економічна оцінка ефективності використання генофондового стада свиней миргородської та конкурентного стада великої білої порід

Показник	Генофондове стадо нечисленної породи	Конкурентне стадо
	миргородська	велика біла
Середньодобовий приріст живої маси, г	476	600
Вироблено живої маси на свиноматку, ц	11,4	18,2
Витрати кормів на 1 ц приросту живої маси, ц корм. од.	8,0	5,8
Собівартість 1 ц корм. од., грн	98,20	129,67
Витрати коштів на корми на 1 ц приросту живої маси, грн	785,60	752,10
Собівартість 1 ц реалізованої живої маси, грн	1788,71	1228,48
Реалізаційна ціна 1 ц живої маси, грн	1420,62	1536,46
Прибуток, збиток (-), грн:		
на 1 ц реалізованої живої маси	-368,09	307,9
на 1 ц корм. од.	-46,1	53,08
на 1 грн витрат на корми	-0,47	0,41
Рентабельність, збитковість (-), %	-20,6	25,1

Джерело: Власні дослідження.

6. Коефіцієнти основних чинників впливу на ефективність використання генофондового стада свиней миргородської та конкурентного стада великої білої порід

Показник	Генофондне стадо нечисленної породи	Конкурентне стадо
	миргородська	велика біла
Середньодобовий приріст живої маси, г	1,000	1,26
Вироблено живої маси на свиноматку, ц	1,000	1,596
Витрати кормів на 1 ц приросту живої маси, ц корм. од.	1,000	0,725
Собівартість 1 ц корм. од., грн	1,000	1,32
Собівартість 1 ц реалізованої живої маси, грн	1,000	0,686
Реалізаційна ціна 1 ц живої маси, грн	1,000	1,081

Джерело: Власні дослідження.

Через низьку продуктивність овець (вихід вовни на 1 гол 2,6 кг), середньодобовий приріст живої маси 27,8 г, високі витрати кормів на 1 ц приросту живої маси і вовни (відповідно 37,7; 193,4 ц корм. од.), високу собівартість 1 ц реалізованої продукції – живої маси 7033,9 грн, вовни – 3349,0 грн та низьку реалізаційну ціну 1 ц продукції (живої маси –1089,43 грн,

вовни – 591,3 грн) у генофондовому стаді сокільської породи овець, що належить ДП ДГ «Гонтарівка» Харківської області, з розрахунку на 1 ц живої маси одержано 5944,47 грн збитку, на 1 ц вовни – 3420,2 грн, відповідно у 2,9 і 1,2 раза більше, ніж у стаді асканійської породи, що розводиться у ДП ДГ «Каховське» Херсонської області (табл. 7, 8).

7. Економічна оцінка ефективності використання генофондового стада овець сокільської та конкурентного стада асканійської каракульської порід

Показник	Генофондове стадо нечисленної породи	Конкурентне стадо
	сокільська	асканійська каракульська
Приріст живої маси 1 гол., г	27,8	27,9
Одержано вовни на 1 гол., кг	2,6	2,5
Витрати кормів, ц корм. од., на:		
1 ц приросту живої маси	37,7	14
1 ц вовни	193,4	183,6
Собівартість 1 ц корм. од., грн	81,37	117,9
Собівартість, грн, 1 ц реалізованої:		
живої маси	7033,9	3067,8
вовни	4086,9	3349,0
Реалізаційна ціна, грн:		
1 ц живої маси	1089,43	1032,82
1 ц вовни	666,7	591,3

Прибуток, збиток (-), грн:		
на 1 ц живої маси	-5944,47	-2034,98
на 1 ц вовни	-3420,2	-2757,7

Джерело: Власні дослідження.

8. Коефіцієнти основних чинників впливу на ефективність використання генофондового стада овець сокільської та конкурентного стада асканійської каракульської порід

Показник	Генофондове стадо сокільської породи	Стадо конкурентної породи
	сокільська	асканійська каракульська
Приріст живої маси 1 гол., г	1,000	1,004
Одержано вовни на 1 гол., кг	1,000	0,962
Витрати кормів, ц корм. од., на:		
1 ц приросту живої маси	1,000	0,371
1 ц вовни	1,000	0,949
Собівартість 1 ц корм. од., грн	1,000	1,449
Собівартість, грн, 1 ц реалізованої:		
живої маси	1,000	0,436
вовни	1,000	0,819
Реалізаційна ціна, грн:		
1 ц живої маси	1,000	0,948
1 ц вовни	1,000	0,887
Прибуток, збиток (-), грн:		
на 1 ц живої маси	1,000	0,342
на 1 ц вовни	1,000	0,806

Джерело: Власні дослідження.

Узагальнюючим показником ефективності використання генофондових стад нечисленних порід і конкурентних стад великої рогатої худоби молочного, комбінованого й м'ясного напрямку продуктивності, свиней та овець є рівень рентабельності.

Аналіз параметрів вказаного вимірника показує, що незважаючи на те, що у генофондових стадах великої рогатої худоби нечисленних білоголової української, бурої карпатської й лебединської порід рівень рентабельності є додатним і знаходиться в межах 2-12%, він не забезпечує навіть простого відтворення виробництва. Збитковим залишається розведення м'ясної худоби у генофондових стадах нечисленних порід великої рогатої худоби м'ясного напрямку продуктивності, сірої української, свиней миргородської, овець сокільської порід.

Висновки. Економічна ефективність використання генофондових об'єктів нечисленних порід сільськогосподарських тварин

залежить від рівня продуктивності, витрат кормів за поживністю та у грошовому виразі, реалізаційної ціни.

За нинішніх економічних умов вказані генофондові суб'єкти за рахунок власних фінансових ресурсів неспроможні здійснювати навіть просте відтворення виробництва, а отже, надалі функціонувати без державної фінансової підтримки, що може призвести до значної втрати генофондових стад нечисленних порід сільськогосподарських тварин.

Наразі автори завершують розробку організаційно-економічного й правового механізму функціонування системи збереження та раціонального використання біологічного різноманіття сільськогосподарських тварин згідно з вимогами ФАО в рамках підпрограми «Збереження біологічного різноманіття сільськогосподарських тварин».

Результати дослідження будуть представлені у наступній статті.

Список використаних джерел

1. Буркат В. П. Селекція і генетика у тваринництві: стан, проблеми, перспективи / В.П. Буркат // Вісник Українського товариства генетиків і селекціонерів. – 2003. – № 1. – С. 37-54.
2. Генетика, селекція і біотехнологія в скотіводстві // М. В. Зубец, В. П. Буркат, Ю. Ф. Мельник [и др.]; под ред. М. В. Зубца, В. П. Бурката. – К.: БМТ, 1992. – 722 с.

3. *Гузев І.В.* Методологія збереження біорізноманіття генетичних ресурсів тваринництва України : дис. ... д-ра с.-г. наук / І.В. Гузев. – Чубинське ; К., 2012. – 628 с.
4. Закон України «Про племінну справу у тваринництві : за станом 20 лют. 2003 р., зі змінами від 29 черв. 2010 р., 19 жовт. 2010 р. // Нормативно-правові акти з питань племінної справи у тваринництві [Міністерство аграрної політики України], ДНВК «Селекція». – К., 2004. – С. 3-16.
5. *Ковтун С.І.* Нові біотехнологічні методи збереження генетичних ресурсів тварин / С.І. Ковтун // Проблеми збереження генофонду тварин : матер. творч. дискус., 27 лют. 2007 р. / Ін-т розвед. і генет. тварин УААН. Т-во генет. і селекціонерів ім. М. І. Вавилова; за ред. В. П. Бурката. – К. : Аграрна наука, 2007. – С. 44-45.
6. Конвенція про збереження біологічного різноманіття, ратифікована Законом України № 252/94-ВР від 29.11.1994 р. [Електронний ресурс] / Ріо-Де-Жанейро, 1992. – 22 с. – Режим доступу: [www URL: http://www.uazakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_030](http://www.uazakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_030).
7. *Кравченко Н.А.* Разведение сельскохозяйственных животных / Н.А. Кравченко. – М. : Колос, 1973. – 486 с.
8. *Кругляк А.П.* Актуальные вопросы сохранения генофонда сельскохозяйственных животных / А.П. Кругляк // Быки производители локальных серой украинской и белоголовой украинской пород : каталог. – К. : Урожай, 1987. – С. 3-8.
9. *Метлицька О.І.* Популяційно-генетичне дослідження як обґрунтування шляхів збереження генофонду свиней миргородської породи / О. І. Метлицька, В. Ю. Нор // Розведення і генетика тварин : міжвід. темат. наук. зб. – К. : Аграрна наука, 2013. – Вип. 47. – С. 61 – 73.
10. Методологічні аспекти збереження генофонду сільськогосподарських тварин ; наук. ред. І. В. Гузев. – К. : Аграрна наука, 2007. – 120 с.
11. Молекулярно-генетичні та біотехнологічні дослідження в галузі тваринництва / Б.Є. Подоба, К.В. Копилов, С.І. Ковтун, К.В. Копилова, Ю.В. Подоба, М.Л. Добрянська ; за наук. ред. М.В. Зубця. – К. : Аграрна наука, 2013. – 248 с.
12. *Подоба Б. Є.* Генетична експертиза у скотарстві / Б. Є. Подоба, В. С. Качура, М. В. Дідик. – К. : Урожай, 1991. – 176 с.
13. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виконання програми селекції у тваринництві та птахівництві на підприємствах агропромислового комплексу» від 18 трав. 2011 р. № 515 [Електронний ресурс] / Закони України : інформаційно-правовий портал. – Режим доступу : [www URL: http://www.uazakon.com/documents/date_2g/pg_itwhst.htm](http://www.uazakon.com/documents/date_2g/pg_itwhst.htm).
14. «Програма збереження та раціонального використання генетичних ресурсів сільськогосподарських тварин на 2001-2005 роки» [Електронний ресурс] / Міністерство аграрної політики України – К., 2001. – Режим доступу : [www URL: http://www.uazakon.com/documents/date_2g/pg_itwhst.htm](http://www.uazakon.com/documents/date_2g/pg_itwhst.htm).
15. Програма збереження локальних та зникаючих порід сільськогосподарських тварин в Україні (згідно з вимогами ФАО). – Чубинське, 2013. – 24 с.
16. *Рубан Ю. Д.* Эволюция крупного рогатого скота в современной и будущей селекции/ Ю.Д. Рубан. – К. : Аграрна наука, 2000. – 240 с.
17. Состояние всемирных генетических ресурсов в сфере продовольствия и сельского хозяйства – краткий отчет / Комиссия по генетическим ресурсам в сфере продовольствия и сельского хозяйства. Продовольствие и сельское хозяйство. Организация Объединённых Наций. – Рим, 2007. – 38 с.
18. Стратегия сохранения животных и растительного мира земли / Б. Н. Вепринцев, Н. Н. Ротт [и др.] // Консервация генетических ресурсов. – Пушино, 1991. – С. 5-18.
19. *Харчук И. Т.* Принципы сохранения генофонда в гомо- и гетерозиготном состоянии / И. Т. Харчук, О. П. Чиркова // Быки-производители локальных серой украинской и белоголовой украинской пород : каталог. – К. : Урожай, 1987. – С. 8-13.
20. *Шаран П. І.* Організаційно-економічні та правові основи збереження генофонду сільськогосподарських тварин в умовах інтеграції України в світову економічну систему / П. І. Шаран, Г. Г. Кравченко: матеріали творчої дискусії 14 лют. 2007 р. «Проблеми збереження генофонду порід». – К. : Аграрна наука, 2007. – С. 86-88.
21. *Шаран П. І.* Методичні підходи до визначення розміру бюджетної дотації на збереження генофонду різних видів сільськогосподарських тварин / П.І. Шаран // Методологічні аспекти збереження генофонду сільськогосподарських тварин. – К. : Аграрна наука, 2007. – С. 102-111.
22. *Шеремета В. І.* Генетичне різноманіття порід України в доповіді ФАО / В.І. Шеремета: матер. творчої дискусії 14 лют. 2007 р. «Проблеми збереження генофонду порід». – К. : Аграрна наука, 2007. – С. 90-97.
23. *Эйсер Ф. Ф.* Проблемы сохранения и рационального использования генофонда сельскохозяйственных животных / Ф.Ф. Эйсер // Бюл. ВНИИРГЖ. – 1988. – Вып. 68. – С. 6-9.
24. *Roosen, J., Fadlaoui, A. & Bertaglia, M.* 2005. Economic evaluation for conservation of farm animal genetic resources. *Journal of Animal Breeding and Genetics*, 122(4):217–228.
25. *Cicia, G., D'Ercole, E. & Marino, D.* 2003. Costs and benefits of preserving farm animal genetic resources from extinction: CVM and bioeconomic model for valuing a conservation program for the Italian Pentro horse. *Ecological Economics*, 45(3):445–459.
26. *Drucker A.G. & Anderson, S.* 2004. Economic analysis of animal genetic resources and the use of rural appraisal methods: Lessons from South-East Mexico. *International Journal of Sustainable Agriculture*, 2(2): 77–97.
27. *Drucker, A.G., Gomez, V. & Anderson, S.* 2001. The economic valuation of farm animal genetic resources: a survey of available methods. *Ecological Economics*, 36(1): 1–18.
28. *Pearce, D. & Moran, D.* 1994. The economic value of biodiversity. London. Earthscan.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2014 р.

* * *